

ВІДВІД (САМОВІДВІД) В АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ: ОБҐРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОГО ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ

Нікітенко Н.П., здобувач

Запорізький національний університет

У статті подається аналіз доцільності запровадження й нормативної визначеності засад і процедури відводу учасників адміністративно-юрисдикційного процесу.

Ключові слова: відвід, самовідвід, адміністративно-юрисдикційний процес, учасники, засади, процедура.

Никитенко Н.П. ОТВОД (САМООТВОД) В АДМИНИСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦИОННОМ ПРОЦЕССЕ: ОБОСНОВАНИЕ ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТИ ЛЕГАЛИЗАЦИИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПОТЕНЦИАЛА / Запорожский национальный университет, Украина

В статье представлен анализ целесообразности введения и нормативного закрепления основ и процедуры отвода участников административно-юрисдикционного процесса.

Ключевые слова: отвод, самоотвод, административно-юрисдикционный процесс, участники, основы, процедура.

Nikitenko N.P. REFUSAL TO ACCEPT IN AN ADMINISTRATIVELY-JURISDICTION PROCESS: GROUND OF LEGALIZATION EXPEDIENCE OF THE POTENTIAL USING / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The analysis of introduction expedience and normative fixing of bases and procedure of participants taking of administratively-jurisdiction process is presented in the article.

Key words: taking, refusal to accept, administratively-jurisdiction process, participants, bases, procedure.

Перегляд постулатів вітчизняної адміністративно-процесуальної доктрини як підґрунтя для розробки нових кодифікованих нормативно-правових актів вимагає поглиблення уваги до дослідження всіх інститутів процесуального змісту. Адміністративно-юрисдикційний процес завжди був і залишається невід’ємною складовою адміністративного процесу в цілому. Певна модифікація змісту останнього обумовлена реанімуванням адміністративної юстиції в Україні, набуттям чинності Кодексом адміністративного судочинства України, а, відповідно, ускладнення адміністративного процесу так званим «судочинським» елементом із притаманною йому специфікою актуалізує перегляд потенціалу адміністративно-процесуальних інститутів юрисдикційної належності, серед яких можна виділити відвід (самовідвід) учасників. У вітчизняній адміністративно-правовій літературі відводу в адміністративно-юрисдикційному процесі відводу увага взагалі не приділялася, що є цілком логічним, оскільки в адміністративно-деліктному процесі як складовій адміністративно-юрисдикційного процесу це питання нормативно не врегульоване, на практиці особливого поширення воно також не отримало, що, у свою чергу, й істотно знизило, у подальшому й взагалі усунуло будь-яке підґрунтя для поглибленого його наукового аналізу. У провадженнях зі скарг осіб та в дисциплінарному провадженні також як складових адміністративно-юрисдикційного процесу питання відводу окремо нормативно не врегульовані й особливого змістовного значення не набули, що, певним чином, також вплинуло на результати доктринальних досліджень. Як наслідок – прогалина у вітчизняній правовій науці та в законодавстві з питань відводу в адміністративно-юрисдикційному процесі. Щоправда, включення до змісту адміністративного, у тому числі й юрисдикційного, процесу так званого судочинського процесу, нормативне визначення засад відводу в адміністративному судочинстві й поява певних, хоча і некомплектних, доктринальних досліджень, присвячених відводу, а також активізація роботи щодо розробки новітніх нормативних засад адміністративно-деліктного процесу, дисциплінарного провадження та провадження зі звернення громадян істотно актуалізують потребу поглибленого аналізу відводу в адміністративно-юрисдикційному процесі в цілому. Додаткової аргументації на користь цієї тези додає нормативне визначення засад відводу в адміністративно-деліктному процесі в новому Кодексі про адміністративні правопорушення Російської Федерації, досвід якої Україна в цілому запозичує.

Метою роботи є поглиблений науковий аналіз, на підставі опрацювання різноманітних джерел, доцільності запровадження й нормативного визначення засад відводу учасників в адміністративно-юрисдикційному процесі. В адміністративно-правовій літературі чимала кількість праць, присвячених адміністративно-юрисдикційному процесу. Серед таких можна

виділити роботи О. Кузьменко, О. Миколенка, Д. Лук'янця, В. Колпакова, Є. Данількевича, В. Перепелюка, С. Ківалова, А. Комзюка, В. Бевзенка та ін. У той же час їх узагальнений аналіз, на жаль, свідчить про відсутність досліджень потенціалу відводу (самовідводу) учасників, можна навіть зробити певне уточнення – відсутність вказівки на нього (за виключенням робіт, присвячених адміністративному судочинству). Такий стан справ визнати задовільним не можна, оскільки відвід учасників є невід'ємною складовою будь-якого юридичного, перш за все, юрисдикційного процесу.

Відвід передбачено в кримінальному, цивільному, господарському процесі стосовно їх учасників, якщо хтось із них особисто (прямо чи побічно) зацікавлений у справі, але не є підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, цивільним позивачем чи цивільним відповідачем у кримінальному процесі, стороною чи третьою особою в цивільному процесі, стороною в господарському процесі [1, 415]. У Кодексі адміністративного судочинства України також визначено підстави і процедуру відводу (самовідводу) судді, секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача (ст.ст.27-32 Кодексу адміністративного судочинства України). Відвід (самовідвід) виступає в ролі однієї з гарантій незалежності, об'єктивності, неупередженості розгляду справи, сприяє досягненню кінцевих результатів розгляду справи [2, 179]. Якщо відвід (самовідвід) є характерним для адміністративного судочинства як складової адміністративно-юрисдикційного процесу, цілком логічним виникає питання, а чи є характерним він для решти складових адміністративно-юрисдикційного процесу? Якщо розглядати його в якості гарантій процесу, тоді і для решти складових адміністративно-юрисдикційного процесу вона повинна бути характерною. В адміністративно-деліктному процесі, провадженні зі скарг громадян також можуть виникати обставини, обумовлені «зв'язаністю» учасників зі справою, зацікавленістю їх в результатах розгляду справи, наявністю родинних, близьких відносин з іншими учасниками справи, а також наявністю інших обставин, які б викликали сумнів у неупередженості лідируючих та допоміжних учасників (класифікація є базовою у вітчизняній адміністративно-правовій науці, такою, що визнається більшістю вчених-адміністративістів). Окрім того, цілком можливою є так звана повторна участь цих учасників у розгляді однієї і тієї ж справи, що також може викликати сумніви щодо їх неупередженості, об'єктивності. Це, перш за все, має відношення щодо особи, яка розглядає справу про адміністративний проступок, експерта, спеціаліста, перекладача. Наявність таких обставин щодо захисника є цілком припустимою, що і дозволяє допускати його до участі в процесі. Хоча в Кодексі про адміністративні правопорушення Російської Федерації (ст.25.12, 25.13) стосовно захисника також визначено засади відводу (самовідводу) [3, 988-990]. Однак погодитися із цією позицією, напевно, чи, можливо, оскільки зацікавленість захисника в результатах справи є цілком прийнятною. Цілком логічно було запозичити досвід Російської Федерації, і в проекті Кодексу про адміністративні правопорушення України передбачити окремою статтею підстави і процедуру відводу (самовідводу) стосовно особи, яка розглядає справу, експерта, перекладача, спеціаліста. До речі, узагальнений аналіз наявних кількох вітчизняних проектів кодифікованих адміністративно-деліктних актів (Кодексу України про адміністративні проступки, Адміністративно-деліктного кодексу України, Кодексу України про адміністративну відповідальність тощо) свідчить про те, що ці питання, на жаль, залишилися поза увагою їх розробників, що варто визнати недолік перспективної нормотворчої діяльності у відповідній сфері відносин, який потребує свого усунення. Можна було б погодитися з точкою зору М. Масленнікова стосовно того, що можливим є вирішення певних питань адміністративно-юрисдикційного процесу за аналогією із кримінальним процесом (у тому числі і щодо відводу (самовідводу) [4, 54-73], однак вищезазначені процеси є дещо специфічними й вирішувати питання одного із посиланням на нормативні засади іншого, напевно, чи є доцільним. Логічним виглядає закріплення засад і процедури відводу (самовідводу) саме в кодифікованому адміністративно-деліктному акті. Акцент варто зробити на запозиченні досвіду нормативного врегулювання відповідних питань у вітчизняному Кримінально-процесуальному Кодексі України, тим самим усунувши будь-які дискусійні питання щодо існування відводу (самовідводу).

Найбільш дослідженим виглядає відвід в адміністративному судочинстві, що є цілком логічним, враховуючи нормативне визначення його засад і процедури. Як вже зазначалося, у ст.ст.27-32 Кодексу адміністративного судочинства України достатньо детально це питання врегульовано: стосовно судді (ст.27), секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача (ст.29),

особливості оформлення відповідної процедури (ст.ст.30-32). Цілком логічним виглядає виокремлення в різних статтях підстав для відводу (самовідводу) судді і решти учасників, враховуючи змістовне наповнення їх участі в провадженні. Варто схвально оцінити нормативне закріплення особливостей процесуального порядку реалізації інституту відводу (самовідводу): чітке окреслення кола можливих осіб, щодо яких може застосовуватись відвід (самовідвід), обов'язок зазначених осіб за наявності підстав заявити самовідвід, можливість відводу за заявою інших учасників процесу, вмотивованість відводу (самовідводу), заявлення відводу (самовідводу) можливо до початку судового засідання, щоправда із певними винятками із цього правила [5, 185]. Варто підтримати певну спрощену процедуру відводу (самовідводу) із настанням кількох варіантів наслідків відводу (самовідводу) стосовно судді [6, 188].

Цікавою виглядає позиція авторів науково-практичного коментаря Кодексу адміністративного судочинства України – Центру політико-правових реформ щодо поділу підстав поділу відводу судді на безумовні (пропонується їх друга назва «факти-стани» як юридичні факти-підстави для відводу судді) і оціночні (опосередкована зацікавленість у результатах розгляду справи й інші обставини, що викликають сумнів щодо неупередженості судді) [7, 217-218]. Окрім того, на схвалення заслуговує підхід Центру до подання порівняльно-правового аналізу процедури і наслідків відводу судді в порядку адміністративного та цивільного судочинства [8, 221-222], наслідків відводу судді при одноосібному й колегіальному розгляді справи в порядку адміністративного судочинства [9, 229-231]. Автори навчального посібника «Основи адміністративного судочинства та адміністративного права», окрім аналізу нормативних засад відводу (самовідводу), подають певні пропозиції щодо їх вдосконалення, а саме стосовно розробки механізму для запобігання можливим зловживанням правом на відвід, наприклад, з метою затягнути судовий процес [10, 275]. Стосовно відводу інших, окрім судді, учасників провадження, це питання розглядається під кутом зору реалізації змагальних прав особи в порядку адміністративного судочинства, щоправда, без комплексного аналізу проблемних питань [11, 290].

А. Комзюк, В. Бевзенко, Р. Мельник у навчальному посібнику «Адміністративний процес України» достатньо змістовно аналізують відвід (самовідвід) судді із виокремленням підстав, процедури з дотриманням кількох груп умов, наслідків відводу (самовідводу), підтримуючи позицію співробітників Центру політико-правових реформ стосовно потреби вдосконалення механізму заміщення відведеного судді чи складу суду [12, 128-132], у той же час фрагментарно зупиняються на аналізі відводу інших учасників адміністративного судочинства. Автори підручника «Адміністративне (судове) право України» за загальною редакцією С. Ківалова пропонують переважно узагальнений аналіз обов'язків учасників адміністративного судочинства із вказівкою на потребу дотримання вимог про відвід (самовідвід) саме як обов'язок цих учасників [13, 112; 114; 115].

В. Матвійчук і І. Хар, надаючи науково-практичний коментар положень Кодексу адміністративного судочинства України, додатково, окрім традиційних підстав відводу, роблять акцент на порушенні судами правил суддівської етики [14, 287], а також на наслідках відмови в задоволенні заявленого відводу [15, 304].

Отже, в адміністративному судочинстві відвід (самовідвід) передбачено, нормативно визначено їх засади та процедуру, хоча можливим вбачається вдосконалення змісту деяких положень Кодексу адміністративного судочинства України задля найповнішого використання їх потенціалу. Стосовно ж решти складових змісту адміністративно-юрисдикційного процесу, то цілком логічним вбачається потреба легалізації застосування цього інституту і в цих провадженнях саме як однієї з гарантій неупередженості, аргументованості та об'єктивності розгляду справ із нормативним визначенням засад і процедури відводу (самовідводу).

ЛІТЕРАТУРА

1. Юридична енциклопедія: в 6 т. (редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: «Українська енциклопедія», 1998. – Т. 1. – 672 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: науково-практ. комент. / Н.О. Армаш, О.М. Бандурки, А.В. Басов [та ін.]; за заг. ред. д.ю.н., проф. А.Т. Комзюка. – К.: Прецедент; Істина, 2009. – 823 с.

3. Комментарий к Кодексу Российской Федерации об административных правонарушениях (постатейный) с постатейными материалами. 5-е изд., перераб. и дополн. / автор комментариев и составитель Чижевский В.С. – М.: Книжный мир, 2005. – 1152 с.
4. Масленников М.Л. Административно-юрисдикционный процесс: сущность и актуальные вопросы правоприменения по делам об административных правонарушениях. – Воронеж: Изд-во Воронежского университета, 1990. – 207 с.
5. Кодекс адміністративного судочинства України: наук.-практ. комент. / Н.О. Армаш, о.м. Бандурка. А.В. Басов [та ін.]; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. А.Т. Комзюка. – К.: прецедент; Істина. – 823 с.
6. Кодекс адміністративного судочинства України: наук.-практ. комент. / Н.О. Армаш, о.м. Бандурка. А.В. Басов [та ін.]; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. А.Т. Комзюка. – К.: прецедент; Істина. – 823 с.
7. Кодекс адміністративного судочинства України: науково-практичний коментар: У 2 т. (за заг. ред. Р.О. Куйбіди. – К.: Книги для бізнесу, 2007. – Т. 1. – 552 с.
8. Кодекс адміністративного судочинства України: науково-практичний коментар: У 2 т. (за заг. ред. Р.О. Куйбіди. – К.: Книги для бізнесу, 2007. – Т. 1. – 552 с.
9. Кодекс адміністративного судочинства України: науково-практичний коментар: У 2 т. (за заг. ред. Р.О. Куйбіди. – К.: Книги для бізнесу, 2007. – Т. 1. – 552 с.
10. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права: навч. посіб. (за заг. ред. Р.О. Куйбіди, В.І., В.І. Шишкіна. – К.: Старий світ, 2006. – 567 с.
11. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права: навч. посіб. (за заг. ред. Р.О. Куйбіди, В.І., В.І. Шишкіна. – К.: Старий світ, 2006. – 567 с.
12. Комзюк А., Бевзенко В., Мельник І. Адміністративний процес України: навч. посібник. – К.: Прецедент, 2007. – 531 с.
13. Адміністративне процесуальне (судове) право України: підручник / за заг. ред. С.В. Ківалова. – Одеса: Юридична література, 2007. – 312 с.
14. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України. В 2-х т.– Т. 1. / за заг. ред. В.К. Матвійчука / Матвійчук В.К., Хар І.О. – К.: КНТ, 2007. – 788 с.
15. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України. В 2-х т.– Т. 1. / за заг. ред. В.К. Матвійчука / Матвійчук В.К., Хар І.О. – К.: КНТ, 2007. – 788 с.

УДК 342.9

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОРЯДКУ ПРОВАДЖЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Фурманчук Є.В., аспірант

Національний університет ДПС України

У статті досліджуються особливості правового регулювання порядку провадження господарської діяльності та шляхи удосконалення для розбудови економіки, регулювання нових суспільних відносин та розвитку господарських відносин в Україні.

Ключові слова: господарська діяльність, державне регулювання та державне управління, правове регулювання порядку провадження господарської діяльності.

Фурманчук Е.В. ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПОРЯДКА ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ / Национальный университет ДПС Украины